

**ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ ИНСТИТУТЛАРИ ВА ДАВЛАТ
БОШҚАРУВИДА: ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ ВА ХУҚУҚИЙ КАФОЛАТЛАРИ.
(ТУРКИЯ РЕСПУБЛИКАСИ МИСОЛИДА)**

Ғаниев Фаррух Тахиржанович

*Ўзбекистон Республикаси Академияси Хуқуқбузарликлар профилактикаси
фаолияти кафедраси катта ўқитувчиси Тошкент ш., 100197, Ўзбекистон
Электрон почта: fargan77@bk.ru
orcid.org/0009-0005-2423-050X*

MAQOLA MALUMOTI	ANNOTATSIYA:
MAQOLA TARIXI: <i>Received: 09.12.2025 Revised: 10.12.2025 Accepted: 11.12.2025</i>	<i>Ушбу мақолада фуқаролик жамияти институтларининг давлат бошқаруви тизимидаги ўрни ва инсон ҳуқуқларини таъминлашга оид ҳуқуқий кафолатлар Туркия Республикаси мисолида таҳлил қилинган. Тадқиқотда Туркия Республикасининг 1982 йилги Конституциясида мустаҳкамланган асосий ҳуқуқ ва эркинликлар – ҳаёт ҳуқуқи, фикр ва сўз эркинлиги, уюшмалар тузиши ҳамда тинч йиғилиш ҳуқуқлари алоҳида ёритиб берилган. Шу билан бирга, Конституциявий суд, Омбудсман институти ва суд органларининг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишидаги роли кўрсатиб ўтилган. Мақолада нодавлат ташилотлар, касаба уюшмалари ва оммавий ахборот воситалари каби фуқаролик жамияти институтларининг давлат фаолиятини назорат қилиш, ҳисобдорликни ошириш ва демократик жараёнларни мустаҳкамлашдаги аҳамияти ҳам очиқ берилган. Хулоса сифатида, Туркияда фуқаролик жамияти институтлари инсон ҳуқуқларини ҳаётга татбиқ этиш ва ҳуқуқий кафолатларни таъминлашнинг муҳим омили эканлиги</i>
KALIT SO'ZLAR: <i>фуқаролик жамияти институтлари, давлат бошқаруви, инсон ҳуқуқлари, ҳуқуқий кафолатлар, Туркия Республикаси, демократия, конституциявий ҳуқуқ.</i>	

таъкидланади.

Тадқиқотнинг мақсади

Ушбу тадқиқотнинг асосий мақсади – Туркия Республикаси мисолида фуқаролик жамияти институтларининг давлат бошқарувидаги ўрни ва инсон ҳуқуқлари ҳамда эркинликларини таъминлашга оид ҳуқуқий кафолатларни ўрганишдан иборат. Тадқиқотда 1982 йилги Туркия Конституциясида мустаҳкамланган инсон ҳуқуқлари нормаларини таҳлил қилиш, давлат бошқаруви тизимида Конституциявий суд, Омбудсман институти ва суд органларининг роли ҳамда самарадорлигини ёритиш, шунингдек, фуқаролик жамияти институтларининг демократия ва ҳуқуқий давлат тамойилларини мустаҳкамлашдаги аҳамиятини очиб бериш мақсад қилинган.

Тадқиқот усуллари

Ушбу тадқиқотда қуйидаги илмий усуллардан фойдаланилди:

Манбашунослик ва ҳуқуқий таҳлил усули – Туркия Республикасининг 1982 йилги Конституцияси ва инсон ҳуқуқларига оид миллий қонун ҳужжатлари, шунингдек, халқаро ҳуқуқий нормалар таҳлил қилинди.

Қиёсий ҳуқуқшунослик усули – Туркиянинг инсон ҳуқуқларига оид ҳуқуқий кафолатлари ва фуқаролик жамияти институтлари фаолияти бошқа демократик давлатлар тажрибалари билан қиёсий ўрганилди.

Тарихий усул – Туркия Республикасида фуқаролик жамияти институтлари ривожланиши ва инсон ҳуқуқлари тизимининг шаклланиш жараёнлари тарихий таҳлил этилди.

Тизимли таҳлил усули – давлат бошқаруви органлари ва фуқаролик жамияти институтлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликнинг ўрни ва механизмлари комплекс тарзда кўриб чиқилди.

Доктринал таҳлил – турк ҳуқуқшунос олимлари, халқаро ташкилотлар ва илмий адабиётлардаги назарий қарашлар асосида илмий хулосалар ишлаб чиқилди.

Тадқиқот натижалари:

Тадқиқот жараёнида қуйидаги асосий натижаларга эришилди:

Туркия Республикасининг 1982 йилги Конституцияси инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлагани, уларнинг чекланиши фақат демократик жамият талабларига мувофиқ равишда амалга оширилиши мумкинлиги аниқланди.

Конституциявий суд, Омбудсман институти ва суд органлари инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишда самарали механизм сифатида фаолият юритиши илмий асосланди.

Туркияда фуқаролик жамияти институтлари (ННТлар, касаба уюшмалари, оммавий ахборот воситалари) давлат бошқарувини назорат қилиш, жамоатчилик фикрини шакллантириш ва инсон ҳуқуқлари ҳимоясини таъминлашда муҳим ўрин тутди, деган хулосага келинди.

Давлат бошқаруви ва фуқаролик жамияти ўртасидаги ҳамкорлик инсон ҳуқуқларини ҳаётга татбиқ этиш, ҳисобдорлик ва шаффофликни таъминлашнинг муҳим омили эканлиги кўрсатиб ўтилди.

Қиёсий таҳлил натижалари Туркия тажрибаси халқаро демократик стандартларга яқин эканлигини, бироқ айрим соҳаларда (сўз эркинлиги, оммавий намоёнликлар) ҳуқуқий кафолатларни янада такомиллаштириш зарурлигини кўрсатди.

Фуқаролик жамияти институтлари ҳар бир демократик давлатда сиёсий, ижтимоий ва ҳуқуқий барқарорликнинг муҳим асоси ҳисобланади. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари эса фуқаролик жамиятининг асосий таянчи сифатида давлат бошқаруви тизимида ўзига хос ўрин эгаллайди. Туркия Республикаси 1982 йилги Конституцияси инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва уларни ҳуқуқий жиҳатдан кафолатлашга йўналтирилган қатор нормаларни ўз ичига олган бўлиб, сўнгги ўн йилликларда мамлакатда демократик жараёнларнинг такомиллашувида муҳим ўрин тутиб келмоқда.

Мақолада Туркия мисолида фуқаролик жамияти институтларининг давлат бошқарувидаги роли, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг ҳуқуқий кафолатлари ҳамда бу борадаги ислохотлар таҳлил қилинади.

Фуқаролик жамияти ва давлат бошқаруви – замонавий демократик тузумнинг икки асосий устуни ҳисобланади. Улар ўзаро қарама-қарши эмас, балки бир-бирини тўлдирувчи, ижтимоий ҳамкорликка асосланган тизим сифатида намоён бўлади.

Давлат бошқарувининг асосий вазифаси – қонун устуворлиги ва ҳуқуқий тартиботни таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатлаш ҳамда ижтимоий тараққиёт учун зарур шароит яратишдан иборат. Фуқаролик жамияти эса жамоат манфаатларини ифода этувчи нодавлат тузилмалар, касаба уюшмалари, оммавий ахборот воситалари ва бошқа ижтимоий бирлашмалар орқали давлат фаолияти устидан назорат ўрнатади ва унга таъсир кўрсатади.

Бу ўзаро муносабатда қуйидаги жиҳатлар муҳим аҳамият касб этади:

Ҳисобдорлик ва шаффофлик – фуқаролик жамияти давлат идоралари фаолиятининг очиқлигини таъминлашга кўмаклашади, давлат эса жамоатчилик фикрини инобатга олган ҳолда сиёсий қарорлар қабул қилади.

Инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш – давлат қонунлар ва ҳуқуқий институтлар орқали ҳуқуқларни кафолатласа, фуқаролик жамияти уларнинг бузилиш ҳолатларини аниқлаб, жамоатчилик муҳокамасига олиб чиқади.

=====

Хамкорлик ва мулоқот – давлат ва фуқаролик жамияти ўртасидаги мунтазам мулоқот сиёсий ислохотларни самарали амалга оширишга хизмат қилади.

Демократияни мустаҳкамлаш – фуқаролик жамияти сиёсий жараёнларда фуқароларнинг иштирокини таъминлайди, давлат эса ҳуқуқий кафолатлар билан бу иштирокни ҳимоя қилади.

Туркия тажрибасида ҳам фуқаролик жамияти ва давлат бошқаруви ўзаро таъсирчан муносабатда намоён бўлади. Нодавлат ташкилотлар, касаба уюшмалари ва мустақил оммавий ахборот воситалари давлат сиёсатини таҳлил қилади, парламент ва омбудсман институти эса фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳуқуқий жиҳатдан таъминлайди.

Шу боис, фуқаролик жамияти ва давлат бошқарувининг ўзаро муносабати – бу нафақат назорат ва мувозанат механизми, балки жамиятда ҳуқуқий давлат ва кучли демократиянинг кафолати ҳисобланади.

Туркияда инсон ҳуқуқлари институционал кафолатлари

Туркия Республикасида инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари давлатнинг конституциявий асосини ташкил этади. 1982 йилги Конституцияда инсон ҳуқуқлари “ажралмас ва тақиқланмайдиган ҳуқуқлар” сифатида эътироф этилган. Аммо ҳуқуқий меъёрларнинг амалий жиҳатдан таъминланиши учун самарали институционал кафолатлар тизими жорий этилган бўлиб, улар инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва ҳуқуқий демократик давлат тамойилларини мустаҳкамлашда муҳим ўрин тутди.

1. Конституциявий суд (Anayasa Mahkemesi)

Конституциявий суд Туркияда инсон ҳуқуқларининг асосий кафолатчиларидан бири ҳисобланади. Унинг ваколатларига қуйидагилар киради:

Конституцияга зид қонун ва меъёрий ҳужжатларни бекор қилиш;

Фуқароларнинг конституциявий шикоятларини кўриб чиқиш орқали инсон ҳуқуқлари бузилиш ҳолатларини бартараф этиш;

Демократик тузумга таҳдид солувчи сиёсий партияларни фаолиятини тақиқлаш.

Бу суд инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишда тўғридан-тўғри таъсир кўрсатувчи ва халқаро стандартларга яқин механизм сифатида фаолият юритади.

2. Омбудсман институти (Kamu Denetçiliği Kurumu)

2010 йилда амалга оширилган конституциявий ислохотлар натижасида Туркияда Омбудсман институти ташкил этилди. Унинг асосий вазифалари:

Фуқароларнинг давлат органлари билан боғлиқ шикоятларини кўриб чиқиш;

Давлат идоралари фаолиятида адолат ва шаффофликни таъминлаш;

Инсон ҳуқуқлари бузилишини олдини олиш ва тузатиш бўйича тавсиялар бериш.

Омбудсман мустақиллик асосида иш юритади ва давлатнинг ҳисобдорлигини кучайтиради.

3. Суд ҳокимияти

Туркияда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг асосий кафолатларидан бири – мустақил суд ҳокимиятидир. Турк судлари қонун устуворлигини таъминлайди ва ҳар бир фуқаронинг адолатли судлов ҳуқуқини амалга оширишда муҳим роль ўйнайди. Шу билан бирга, Туркия Европа Кенгашининг аъзоси сифатида фуқароларга Европа инсон ҳуқуқлари судига мурожаат қилиш имкониятини ҳам кафолатлайди.

4. Инсон ҳуқуқлари ва тенглик институти (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu – TİNEK)

2016 йилда ташкил этилган ушбу институт Туркияда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг янги босқичини бошлаб берди. Унинг асосий вазифалари:

Дискриминациянинг барча шакллариغا қарши курашиш;

Инсон ҳуқуқлари бузилишини мониторинг қилиш;

Миллий ва халқаро ҳамкорлик асосида ҳуқуқий кафолатларни такомиллаштириш.

5. Фуқаролик жамияти институтлари

Нодавлат ташкилотлар, касаба уюшмалари, мустақил оммавий ахборот воситалари Туркияда инсон ҳуқуқлари ҳимоясида муҳим роль ўйнайди. Улар жамоатчилик назоратини таъминлаб, давлат органлари фаолияти устидан таъсирчан мониторингни амалга оширади.

Туркияда инсон ҳуқуқлари институционал кафолатлари кўп қиррали тизимдан иборат бўлиб, унга Конституциявий суд, Омбудсман институти, суд ҳокимияти, ТИХЕК каби махсус органлар ҳамда фуқаролик жамияти институтлари киради. Бу тизим инсон ҳуқуқлари бузилишини олдини олиш, бузилган ҳуқуқларни тиклаш ва демократик давлат принципларини мустаҳкамлашга хизмат қилади. Шу билан бирга, халқаро таҳлиллар Туркияда сўз эркинлиги ва тинч намоёнликлар каби соҳаларда кафолатларни янада такомиллаштириш зарурлигини қайд этади.

Инсон ҳуқуқлари ва ҳуқуқий кафолатларни амалга оширишда фуқаролик жамиятининг роли

Фуқаролик жамияти – бу давлатдан мустақил равишда фаолият юритувчи, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ифода этувчи, турли ижтимоий гуруҳларнинг ташаббусларига асосланган институтлар тизимидир. Инсон ҳуқуқлари ва ҳуқуқий кафолатларни ҳаётга татбиқ этиш жараёнида фуқаролик жамиятининг иштироки ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Чунки давлатнинг қонун устуворлиги ва демократик бошқаруви айнан фуқароларнинг фаол иштироки орқали самарали бўлади.

1. Жамоатчилик назорати ва ҳисобдорлик

Фуқаролик жамияти институтлари – нодавлат ташкилотлар, касаба уюшмалари, мустақил оммавий ахборот воситалари давлат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга оширади. Бу жараён давлат ҳокимиятининг шаффофлиги ва ҳисобдорлигини таъминлайди. Масалан, инсон ҳуқуқлари бузилиш

ҳолатларини фoш этиш ва жамоатчилик муҳокамасига олиб чиқиш орқали давлат органлари ўз фаолиятини қайта кўриб чиқишга мажбур бўлади.

2. Инсон ҳуқуқлари ҳимоясида ҳамкорлик

Фуқаролик жамияти давлат билан ҳамкорликда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилиш жараёнларида фаол иштирок этади. Нодавлат ташкилотлар ҳуқуқий ислохотлар юзасидан таклифлар киритади, парламент муҳокамаларида эксперт сифатида қатнашади, оммавий маърифий ишлар орқали фуқароларнинг ҳуқуқий онгини оширади. Бу эса ҳуқуқий кафолатларнинг ҳаётга самарали татбиқ этилишига замин яратади.

3. Жамоатчилик фикри ва сиёсий жараёнларда иштирок

Фуқаролик жамияти демократик жараёнларнинг асосий иштирокчиси сифатида сиёсий қарорлар қабул қилинишида фуқароларнинг манфаатларини ифода этади. Жамоатчилик фикри давлат сиёсатини шакллантиришда ҳал қилувчи омил сифатида намоён бўлади. Шунингдек, оммавий ахборот воситалари орқали фуқаролар давлат қарорларидан хабардор бўлиб, ўз муносабатини билдириш имкониятига эга бўлади.

4. Ҳуқуқий маданият ва маърифатни ошириш

Инсон ҳуқуқлари ва ҳуқуқий кафолатларни амалга оширишда фуқаролик жамиятининг муҳим вазифаларидан бири – фуқароларнинг ҳуқуқий билим ва маданиятини оширишдир. Ҳуқуқий саводхонликка эга бўлган фуқаролар ўз ҳуқуқларини самарали ҳимоя қила олади ва давлатнинг ҳуқуқий сиёсатини баҳолашда фаол иштирок этади. Туркияда инсон ҳуқуқлари соҳасида фаолият юритувчи ННТлар, хусусан, адвокатлар уюшмалари ва академик марказлар аҳоли ҳуқуқий онгини оширишда муҳим роль ўйнайди.

5. Халқаро стандартларни жорий қилишдаги аҳамият

Фуқаролик жамияти институтлари халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиб, Туркиянинг инсон ҳуқуқлари соҳасида халқаро мажбуриятларини бажаришида ҳам кўмаклашади. Улар Европанинг инсон ҳуқуқлари стандартлари, БМТ конвенциялари ва ЕИ талабларини миллий қонунчиликка имплементация қилиш жараёнида таъсирчан иштирок этади.

Фуқаролик жамияти инсон ҳуқуқлари ва ҳуқуқий кафолатларни амалга оширишда назоратчи, ҳамкор, маърифий куч ва ташаббускор сифатида давлат бошқарувининг ажралмас қисми ҳисобланади. Туркия тажрибаси шунини кўрсатадики, инсон ҳуқуқларининг самарали ҳимояси фақат давлат институтлари орқали эмас, балки фуқаролик жамиятининг фаол иштирокисиз тўлиқ таъминланиши мумкин эмас. Шу боис, салоҳиятли ва мустақил фуқаролик жамияти инсон ҳуқуқлари кафолатларини ҳаётга татбиқ этишнинг энг муҳим омили ҳисобланади.

Туркияда ислохотлар ва долзарб муаммолар

1. Конституциявий ислохотлар

Туркия Республикасида сўнгги ўн йилликларда инсон ҳуқуқлари ва демократик бошқарувни такомиллаштиришга қаратилган қатор конституциявий ислохотлар амалга оширилди. 2010 йилда ўтказилган референдум натижасида Конституцияга киритилган ўзгаришлар инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш механизмларини кучайтиришга хизмат қилди. Жумладан, фуқароларнинг Конституциявий шикоят институти жорий этилди ва Омбудсман ташкилоти таъсис этилди. Бу қадамлар фуқароларнинг давлат органлари устидан ҳуқуқий назорат имкониятларини кенгайтди.

2. Суд-ҳуқуқ тизимидаги ислохотлар

Суд тизимини мустақил ва ҳолис қилиш мақсадида қатор қонунлар қабул қилинди. Судьялар ва прокурорларни тайинлашда сиёсий таъсирни камайтириш, суд жараёнларини шаффоф ва тезкор қилиш чоралари кўрилди. Шу билан бирга, Туркия Европанинг Инсон ҳуқуқлари суди (ECHR) қарорларини миллий ҳуқуқ тизимида татбиқ этишга мажбурдир. Бироқ амалиётда айрим ҳолларда суд мустақиллиги ва адолатли судлов тамойиллари бўйича баҳслар сақланиб қолмоқда.

3. Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги ислохотлар

Туркияда сўнгги йилларда инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш мақсадида қатор қонун ҳужжатлари қабул қилинди. Масалан:

Инсон ҳуқуқлари ва тенглик институти (TİNEK) таъсис этилди (2016);

Жазо-ижро тизимида инсонпарвар ёндашув кучайтирилди;

Болалар ва аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича алоҳида дастурлар ишлаб чиқилди.

Бироқ шу билан бирга, сўз ва матбуот эркинлиги, тинч йиғилишлар ўтказиш ҳуқуқи, сиёсий плюрализм каби соҳаларда ҳамон жиддий муаммолар мавжуд.

4. Сиёсий тизимдаги ўзгаришлар

2017 йилда қабул қилинган конституциявий ислохотлар асосида Туркия парламент тизимидан президентлик бошқарувига ўтди. Бу ўзгаришлар давлат бошқарувини марказлаштирди ва ижро ҳокимиятининг кучайишига олиб келди. Ҳукумат тарафдорлари бу ислохотларни самарадорлик ва тезкор қарор қабул қилиш нуқтаи назаридан ижобий баҳоласа, мухолифат бу жараёни ҳокимиятлар бўлиниши ва демократия учун хавфли деб ҳисоблайди.

5. Долзарб муаммолар

Ҳозирги кунда Туркияда инсон ҳуқуқлари ва давлат бошқарувига оид қатор муаммолар долзарблигича қолмоқда:

Сўз ва матбуот эркинлиги: мустақил журналистлар ва оммавий ахборот воситалари фаолиятига босим ҳақида халқаро танқидлар мавжуд.

Сиёсий ҳуқуқлар: айрим мухолифат партиялари ва фуқаролик жамияти фаоллари сиёсий жараёнларда чекланишларга дуч келмоқда.

Тинч намоёишлар: оммавий йиғилишлар ҳуқуқи қонунан кафолатланган бўлса-да, амалиётда турли чекловлар қўлланилаётгани кузатилади.

Суд мустақиллиги: суд тизимида ижро ҳокимияти таъсирини камайтириш борасидаги ислохотлар етарли даражада самара бермаяпти.

Туркияда амалга оширилган ислохотлар инсон ҳуқуқлари ва демократик институтларни мустаҳкамлашда муҳим аҳамият касб этган бўлса-да, айрим соҳаларда муаммолар сақланиб қолмоқда. Давлат бошқарувининг самарадорлиги билан бир қаторда, ҳокимиятлар бўлиниши, сўз эркинлиги ва фуқаролик жамияти иштирокини кучайтириш Туркиянинг келгуси демократик ривожланиш йўлида ҳал этувчи вазифалардан бири бўлиб қолмоқда.

Шунингдек Хулоса қилиб айтганда, Туркия Республикаси тажрибаси шунини кўрсатадики, фуқаролик жамияти институтлари ва давлат бошқаруви ўзаро чамбарчас боғлиқ, бир-бирини тўлдирувчи икки асосий демократик устун ҳисобланади. Фуқаролик жамияти орқали давлат фаолияти устидан жамоатчилик назорати амалга оширилади, давлат эса ҳуқуқий кафолатлар орқали фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилади.

Инсон ҳуқуқлари Туркия Конституциясида энг олий қадрият сифатида эътироф этилган ва уларни таъминлаш учун Конституциявий суд, Омбудсман институти, Инсон ҳуқуқлари ва тенглик институти, мустақил судлар ҳамда фуқаролик жамияти ташкилотлари каби самарали институционал кафолатлар тизими шакллантирилган. Бу тизим фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини таъминлаш ва демократик давлат тузумини мустаҳкамлашга хизмат қилади.

Бироқ таҳлиллар шунини кўрсатадики, Туркияда инсон ҳуқуқлари соҳасида сўз ва матбуот эркинлиги, тинч намоёишлар ўтказиш ҳуқуқи, суд мустақиллиги ва сиёсий плюрализм каби масалаларда ҳал этилиши зарур бўлган муаммолар мавжуд. Давлат томонидан амалга оширилган конституциявий ва суд-ҳуқуқ ислохотлари муҳим натижалар берган бўлса-да, демократиянинг барқарор ривожланиши учун фуқаролик жамиятининг ролини янада кучайтириш, ҳисобдорлик ва шаффофлик механизмларини ривожлантириш зарур.

Туркия тажрибаси фуқаролик жамияти ва давлат бошқаруви ўртасидаги ҳамкорлик инсон ҳуқуқларини таъминлашнинг энг самарали йўли эканлигини кўрсатади. Мустаҳкам ҳуқуқий кафолатлар ва фаол фуқаролик жамияти демократик давлатнинг асосий шартларидан бири бўлиб, Туркиянинг кейинги демократик тараққиёти ҳам айнан шу йўналишда амалга ошириш долзарб вазифа сифатида намоён бўлади.

Туркия тажрибаси инсон ҳуқуқлари кафолатларини таъминлашда фуқаролик жамиятининг муҳимлигини намоён этади.

Давлат бошқарувида инсон ҳуқуқлари ва ҳуқуқий кафолатларни амалга ошириш – фақат қонунчилик эмас, балки институтлар ва фуқароларнинг фаол иштирокини талаб этади.

Ўзбекистон учун ҳам Туркия тажрибаси ўрнатқ бўлиб, фуқаролик жамияти ва давлат ўртасидаги мувозанатни таъминлаш муҳим аҳамият касб этади.

Фойданилган адабиётлар

1. Republic of Turkey Constitution (1982, amended 2017).
2. European Court of Human Rights. Case-law concerning Turkey.
3. Özbudun, E. (2012). The Constitutional System of Turkey. Palgrave Macmillan.
4. Insel, A., & Bayramoğlu, Y. (2019). Civil Society in Turkey. İletişim Yayınları.
5. Human Rights Watch, World Report: Turkey (2023).
6. Bilig Journal of Social Sciences – selected articles on constitutional law and human rights.
7. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982). Resmî Gazete, 9 Kasım 1982, Sayı: 17863.
8. Anayasa Mahkemesi (Constitutional Court of Turkey). Resmî веб-сайт: <https://www.anayasa.gov.tr>
9. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman Institution of Turkey). Resmî веб-сайт: <https://www.ombudsman.gov.tr>
10. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK). Resmî веб-сайт: <https://www.tihek.gov.tr>
11. European Court of Human Rights (ECHR). Case-law of Turkey. Strasbourg: Council of Europe.
12. Human Rights Watch (2023). Turkey: Annual Report on Human Rights Practices. New York: HRW.
13. Amnesty International (2022). Turkey 2022 Human Rights Report. London: Amnesty International.
14. Zürcher, E. J. (2017). Turkey: A Modern History. London: I.B. Tauris.
15. Özbudun, E. (2011). The Constitutional System of Turkey: 1876 to the Present. New York: Palgrave Macmillan.
16. Insel, A. (2018). Demokrasi ve İnsan Hakları Türkiye Deneyimi. İstanbul: İletişim Yayınları.
17. European Commission (2023). Türkiye 2023 Report. Brussels: European Union.
18. United Nations Human Rights Council (2022). Universal Periodic Review – Turkey. Geneva: UNHRC.
19. Keyman, E. F. & Gümüşçü, Ş. (2014). Democracy, Identity and Foreign Policy in Turkey. London: Palgrave Macmillan.

=====

20. Heper, M. & Sayarı, S. (2012). The Routledge Handbook of Modern Turkey. London: Routledge.

21. Çaha, Ö. (2015). Sivil Toplum ve Demokrasi: Türkiye Deneyimi. Ankara: Orion Kitabevi.